

כבוד הציבור כגורם בפסיקה

א. הסוגיא

1. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כג עמוד א
"תנו רבנן: הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור"
2. תוספתא מסכת מגילה (ליברמן) פרק ג
"והכל עולין למנין שבעה אפי' אשה אפי' קטן אין מביאין את האשה לקרות לרבים"
3. חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף ד עמוד א
"וכיון דקיי"ל כר' יהושע בן לוי דחייבות, אף מוציאות, אלא שאין זה כבוד לציבור והן בכלל מארה, והשתא דאתית להכי ה"ה שהן מצטרפות, [והא דאין מצטרפות] לזימון שאני התם דאיכא צירוף רבה שיש שינוי בברכת המזון בשבילן להוסיף ברכת הזימון בשבילן ואיכא למיחש לפריצותא, אבל הכא אין שינוי במקרא מגילה ולא בברכותיה בין יחיד לעשרה ולא חשיב צירוף כולי האי דניחוש לפריצותא, תדע דהתם נמי כל היכא דבר מינייהו איכא זימון בגברי דהוה תלתא, מצטרפות ומזמנות עמהן לצאת בברכתן, דלא חשיב צירוף כל היכא דלא צריכי גברי לצירוף דידהו לגמרי דבר מינייהו איכא זימון, הילכך הכא (ל)ד[עשרה אינם אלא לפרסומי ניסא בעלמא ולא חשיב צירוף כולי האי כיון דחייבות במקרא מגילה מצטרפות, מפני מורי נר"ו"]

4. שו"ת בני בני חלק ב סימן יא

"מה שאין כן בעליות נשים ששם כבוד הציבור הוא משום מארה כמו שכתב הריטב"א במסכת מגילה דף ד' עמוד א' והוא ממסכת ברכות דף כ' עמוד ב' בברייתא ופרשתי שנראה כאילו לא למדו ולכן הביאו אשה וכן כתב בספר פתח הדביר בסימן רפ"ב אות ט בזה אין לחלק בין צבור בבית כנסת לצבור בבית ולכן בברייתא וברמב"ם אסרו בסתם ולא הזכירו בית כנסת והנה כבודו פרש שדעת הריטב"א היא שכבוד צבור הוא ענין מארה מפני שמבזה את המצוה וכפרש"י במסכת סוכה דף ל"ח עמוד א' שכתב שתבא לו מאירה שלא למד ואם למד תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה עכ"ל. ואינו נכון לעי"ד"

ב. הגדרת כבוד הציבור

5. שו"ת בני בני חלק ב סימן י

"הרי שכבוד צבור לגבי עליית נשים לתורה הוא כדי שלא יראה שאין שם גברים היודעים לקרוא בעצמם וכטעם מארה. וזו כוונת התוספות במסכת סוכה דף ל"ח עמוד א' בד"ה באמת אמרו בן מברך לאביו שכתבו דרבים זילא בהו מילתא וכו' עכ"ל ולהלן אדבר בזה אי"ה.
ושלא כרב אחד שהביא כבודו שכתב שכבוד צבור לענין עליית נשים לתורה הוא משום הרהור הגברים בנשים שאין גלוי לזה בראשונים"

6. ר' יוסף משאש, מים חיים, חלק ב, סימן קמ

למעלת חכם נעלה לתפארת ותהילה כהה"ר אברהם חזן יתשלי"א, שלום רב לכבודו ולכל הסובבים הודו העי"א.

חכם עדיף! מכתב מעלתו, הגיעני בעתו ושמחתי מאד על מנהג כבודו בסדר התפלות כאשר אמר. עוד שאל מעלתו, על ענין הבדל מחיצה בין הנשים לאנשים בביהכ"נ וקשה מאד לכבודו שעה שמצא במס' מגילה כג, ע"א: "הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה", ואיך אפשר להסיק אחרי גמרא כזאת כל האסורים הנוהגים בזה ובפרט אצל חוגי האשכנזים?

תשובה: הנה כבודו לא הזכיר סיפא דברייתא שאמרה: "אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הציבור". וסיפא זו לבדה היא שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות תפלה הלכה י"ז, ולא זכר רישא דברייתא כלל, מפני שכבר בטלוח, כי בכל דור ודור היו חכמי הדור, רואין את הקלקלות היוצאות ממעשה דור הקודם ומתקנים אותם.

ובפרט בענין תערובת אנשים ונשים כתוב במס' סוכה דף נ"א סוף ע"ב, שמתחילה בעזרת נשים שבמקדש היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ לעזרה. והיו באים לידי קלות ראש. עמדו ותקנו ההפך, אנשים מבפנים ונשים מבחוץ, ועדין היו באים לידי קלות ראש. עברו על מ"ש דוד (דה"א, כח, יט): "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל". והוסיפו לבנות עזרה על גבי עזרה וקבעו העליונה לנשים, והתחתונה לאנשים, כי ראו שענין העריות קשה מאד על האדם להתגבר בו על יצרו. שאפילו בעת מספד שהלב נכנע, כתיב וספדו משפחות, הם לבד ונשיהם לבד כמ"ש כל זה בגמרא יעו"ש.

וכן היה הדבר בעליית נשים לס"ת, שהיו עזרות מיוחדות לנשים בכל בתי כנסיות כהאידינא בכל מקום, ולפעמים היתה איזה אשה מתחסדת ומלומדת רוצה לעלות לס"ת והיתה בהסתר פנים כמנהג נשים קדמוניות, שיש שהיו יוצאות רעולות שכל פניהם מכוסות חוץ מהעיניים כערביות, ויש שמגולות רק עין אחת (כמ"ש שם [משנה שבת] פ"ח משנה ג': "כחול כדי לכחול עין אחת" וכן ראינו בימי נעורינו) ועולות לס"ת.

ובדורות שאחריהם ראו שיש בזה מחשבת עריות, שהציבור שואלים זה לזה, מי זאת עולה ומה גם הש"צ הנצבת עמו בתיבה, ואם היה עוד קולה ערב, מוסיף להבעיר אש היצר, ולכן עמדו ובטלו את הדבר. וכדי שלא להראות לצבור שחשדו אותם, תלו הדבר מפני כבוד הציבור, שלא תהיה האשה הפטורה מהדבר מתערבת עם האנשים המחוייבים בו. וכן בכל דור היו גודרים גדרים בעריות ומה גם בדור הזה שהפרוץ מרובה.

ושמעתי אחד קדוש מדבר כמוהר"ר ר' רפאל אנקאווא זיע"א, שבשנה אחת ביום ר"ה נמצא במרסיליאה, וכבדוהו לישיב עם הרב בתיבה, ובעת הוצאת ס"ת נשא רב העיר את עיניו לעזרת נשים, וא"ל להרה"ג הנז', רבות בנות באו היום לשמוע אל הרנה. ענהו הרב: הלואי שלא באו, כי הטרידו את לבך וכ"ש לב הקהל.

ואם האי עובדא היה זה כשבעים שנה, מה נעני עתה?
ובכן ראוייה להיות המחיצה גבוהה, שלא יראו זה לזה. וכבודו במתק לשונו יודיע לנשים לא משום פחיתות
ונחיתות עבדין כן, אלא אדרבה, משום חשיבותם ואהבתם אצל הגברים שעינם ולבם הולכים עמהם
תמיד. לכן עושים כן להבדיל האנשים מהן, והמקום ב"ה יהיה בעזרך תמיד אמן.
נאום החו"פ יע"א ב"יג חשון, התשכ"ד, ליצירה, אחיד הצעיר ע"ה יוסף משאש.

7. תפארת ישראל - יכין מסכת מגילה פרק ד

"אינו נושא. מפני כבוד הצבור [ני"ג], וני"ל דכל כבוד הצבור, אין ר"ל כבוד של הצבור שראוי להם, אלא ר"ל
הכבוד שחייבין הצבור לכבד את ה', שראוי להיות כראוי, וני"מ שאינן יכולים למחול"

ג. האם מועילה מחילה

8. ספר תשב"ץ קטן סימן קפן

"ואומר שאינו יכול לקרות בחומש בבית הכנסת לפטור הציבור כדאיתא במסכת גיטין פרק הנזקין (דף ס)
מהו לקרות בחומשים בצבור אינו אסור אלא מפני כבוד (מפני שהיה להם לכל אחד ואחד חומש לבדו)
ומשמע דוקא מפני כבוד הצבור שלא יאמרו עניים הם אבל אם מחלו על כבודם מותר"

9. בית יוסף אורח חיים סימן נג

"כתב הרמב"ם בפרק ח' מהלכות תפלה (ה"א) וזה לשונו ומי שלא נתמלא זקנו אף על פי שהוא חכם גדול
לא יהא שליח ציבור מפני כבוד הצבור אבל פורס על שמע משיביא שתי שערות אחר י"ג שנה עכ"ד. ולפי זה
אם רצו הצבור למחול על כבודם נראה שהרשות בידם: אבל הרא"ש כתב בתשובה כלל ד' (סי' יז) שמי שלא
נתמלא זקנו יכול להתפלל באקראי כאחד מבני העיר שמתפלל כשיעלה על לבו ובלבד שלא יתמנה מפי
הצבור או מפי שליח ציבור הממנה אותו להקל מעליו ולהתפלל בעדו לשעות וזהו שכתב רבינו אפילו יש
אחד ממנה אלא שממנה זה תחתיו להתפלל במקומו לעתים ידועים משמע שאע"פ שהצבור מוחלים על
כבודם אין למנותו וכן נראה ג"כ מדברי הרא"ש שכתב רבינו"

10. מגן אברהם סימן נג

"מפני כבוד הצבור - ואם רצו הצבור למחול על כבודם רשאים (ש"ג וכ"כ הר"י לדעת הרמב"ם) אבל ממ"ש
בסמוך שלא יתמנה מפי הצבור משמע אפי' הצבור מוחלין אסור וכ"כ הבי"ח עב"י ומ"מ לכתחלה אין
לעשות כן"

11. ב"ח אורח חיים סימן נג

"ולפע"ד נראה דאף להרמב"ם והרשב"א לא מהני מחילת הצבור דאין פירוש מפני כבוד הצבור שהוא כנגד
כבודם לפני בני אדם שתועיל בו מחילת הצבור אלא פירושו שאין זה כבוד הצבור שישלחו לפניו יתעלה מי
שאינו לו הדרת פנים להליץ על הצבור דאף לפני מלך בשר ודם אין שולחין להליץ על הצבור אפילו אם הוא
חכם גדול אלא אם כן שהוא בעל צורה ויש לו הדרת פנים שנתמלא זקנו כל שכן לפני מלך מלכי המלכים
הקדוש ברוך הוא דלפי זה אין מקום כלל לומר דמהני למנותו כשרצו הצבור למחול על כבודם"

12. ט"ז אורח חיים סימן נג

"מפני כבוד הצבור. - כ"כ הרמב"ם וכב"י דלפי"ז אם הצבור רוצים למחול על כבודם שפיר דמי לקבלו אלא
דהרא"ש לא ס"ל הכי ודבריו תמוהים דודאי אף להרמב"ם לא מהני מחילה דודאי כבוד הצבור בזה הוא
כבוד שמים שמתכוני לכבד הש"י בש"ץ שהוא ראוי להיות מליץ בעד הקהל נגדו ית' וזהו מוכח ממ"ש
בפרק הניזקין שאין קורין בחומשין בצבור מפני כבוד הצבור. ובסי' קמ"ג כתבו הפוסקים סתם אין קורין
בחומשים בצבור ולא זכרו טעם דכבוד צבור ואם איתא דמהני מחיל' היה להם להזכיר הטעם כדי שנלמוד
מזה דמהני מחילה אלא ודאי שלא מהני מחילה בדברים אלו שנוגעים בכבוד שמים"

13. חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף פב עמוד א

"הכל לפי דעת שמים. וכן הלכתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו
עושה ואפילו להסתכל בבגדי צבעונין של אשה אסור כדאיתא במסכת עבודה זרה (כ' ב'), ואם מכיר בעצמו
שיצרו נכנה וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאל בשלום אשת איש,
והיינו כהנה דרבי יוחנן (ב"מ פ"ד א') דיתב אשרי טבילה ולא חייש איצר הרע, ורבי אמני דנפקי ליה
אמהתא דבי קיסר (כתובות י"ז א'), וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרונייתא (לעיל מ' א'), ורב אדא בר
אהבה שאמרו בכתובות (שם) דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן, אלא
שאינו ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל תלמידי חכמים בוטחין ביצריהן כדחזינן
בשמעתין בכל הני עובדין דמייתנין, ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה, שדברי תורה עומדים
לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, שנאמר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו"

ד. האם יש שיקולים הגוברים על כבוד הבריות

14. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יט עמוד ב

"תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין
עצה לנגד ה'! - תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו דלא תסור. אחיכו עליה: לאו דלא תסור
דאורייתא היא! אמר רב כהנא: גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו
דלא תסור, ומשום כבודו שרו רבנן"

ה. האם יש שיקולים שגוברים על כבוד הציבור

15. רבינו ירוחם נתיב ב' חלק ג'

"ועיר שכלה כהנים ואין בה ישראל כלל נ"ל דכהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים דהכל משלימין למנין ז'
ואפילו קטן ואפילו עבד ואפילו אשה. ועיר שכלה כהנים ואין בה ישראל כלל ולא נשים ולא קטן לא יקראו
בתורה כלל כך כתב רמ"ה בתשובה"